

УДК 37.014

Мироненко Тетяна Платонівна – завідувач кафедри іноземної філології Миколаївського державного педагогічного університету. Коло наукових інтересів – виховання громадянськості студентів на заняттях з іноземної мови.

Залучення студентів до громадянських цінностей свого народу

Стаття присвячена проблемі виховання громадянськості та формування моральних цінностей у студентів вищих закладів освіти. Головна роль у цьому процесі належить залученню студентів до скарбниці національного спадку та всесвітньої культури. Великі можливості для вирішення даної проблеми надають заняття з іноземної мови та країнознавства.

The article is devoted to the problem of teaching Civic culture and moral values to students. The main role in this process belongs to the studying of our country national heritage. Great opportunities as for this problem are given by a foreign language and its culture.

У сучасних складних і суперечних процесах, пошуках, спрямованих на утвердження державності в Україні, осмислення реалій наступного століття, ми повинні виховувати людину, якій притаманні певні моральні цінності, на яких ґрунтується формування громадянської зрілої особистості, і які залишаються практично незмінними протягом століть.

У педагогічній діяльності викладачам треба визначити подальші шляхи залучення студентів до громадянських цінностей національної спадщини через пізнання цінностей народу, мову якого вони вивчають, планомірно організовувати виховну роботу на заняттях, в цілому в університеті, яка б забезпечувала формування гармонійно розвинутої особистості. Саме тому в центрі нашої уваги повинні стояти питання, які треба розв'язувати як у контексті сучасних соціальних трансформацій, так й історично, опираючись на цінності, які створювалися століттями.

Кожна людина щось цінує в своєму житті, чимось дорожить, чимось живе. Людина відрізняється і від бездушної машини, і від несвідомих тварин тим, що вона мислить, ставить перед собою цілі, прагне їх здійснити. Але мета і є уявний образ цінності. Людина також прагне зберегти й примножити вже досягнуті, здійснені цінності, без чого не було б ніякого прогресу. Людина спроможна зробити вибір, має волю. З усіх предметів і явищ навколишнього світу людина вибирає те, що їй потрібно, в чому вона має потребу й до чого прагне. Заперечувати цінності – значить

позбавляти людину всіх цих якостей, сприймати її як бездумну й бездушну істоту, як пресловутий "гвинтик" у машині.

До цінностей люди відносять, як ми вже відзначили, й те, що вже є в оточуючому нас житті, й те, чого в ньому ще нема, але до чого вони прагнуть. Тому слід відрізнити цінності досягнуті, існуючі і цінності уявні, ідеальні. Оскільки цінувати щонебудь здатний лише суб'єкт, людина, то всяка цінність є єдністю об'єктивного і суб'єктивного на базі об'єктивного. Це значить, що цінністю люди вважають звичайно те, що в дійсності об'єктивно має потрібні людині якості. Але це буває не завжди.

Який-небудь предмет або речовина можуть мати об'єктивну, за своїми якостями, цінність. Однак людина може не знати цих якостей і не використовувати їх. У такому випадку цей предмет або речовина є цінністю лише в уяві, але не в дійсності. Люди лише поступово відкривають і відкривають цінні якості явищ і предметів природи. В інших випадках людина вважає цінністю те, що в дійсності об'єктивно є для неї шкідливим (алкоголь, нікотин, різні забобони). Таким чином, об'єктивна й суб'єктивна сторони цінностей можуть розходитися й протирічити одна одній.

Найголовніше завдання виховання людини полягає в тому, щоб навчити її вибирати дійсні, справжні, а не удавані цінності, тобто такі явища, вчинки, погляди й стиль життя, які несуть в собі об'єктивну фізичну чи духовну користь для людини й прогресивного суспільства.

Оскільки людина живе в суспільстві, яке є її життєвим середовищем і сферою її діяльності, й оскільки, з іншого боку, кожне явище стає цінністю для людини, лише проходячи через її свідомість, то всяка цінність є також єдністю суспільною й особистою. Але ця єдність ніяк не виключає відмінностей між суспільними й особистими цінностями. Адже, по-перше, для людини має цінність не все те, що пропонує їй суспільство, а лише те, що їй потрібно, підходить їй, подобається. Останнє, являючись суспільною цінністю, не має цінності для даної людини. Концерт класичної музики, який є великою культурною цінністю для музично освіченої людини, сприймається набридливим й нудним шумом для нерозвинутого музичного слуху. Бесіда спеціалістів не зрозуміла й тому нудна для неспеціаліста. І в наш час ряд спеціалістів-природознавців і техніків недооцінюють, наприклад, суспільні і в тому числі педагогічні науки, зневажливо ставляться до них.

Ототожнювання суспільних й особистих цінностей виходить з правильної в своїй основі думки, що оскільки особистість є частиною суспільства, її цінності по своїй суті – цінності суспільні. Однак це ототожнювання не враховує діалектичного співвідношення між загальним (суспільним) й окремим (особистим). Ототожнювання суспільного й особистого пов'язане з тим, що не враховується нескінченна різноманітність проявів спільного в особливому, окремому, різноманітні вимоги й інтереси людей, що впливають із конкретних умов їх індивідуального життя.

Тут ми порушили інший бік нашого питання. Людина живе, задовольняючи свої потреби, інтереси, переслідуючи свої цілі. Ці три поняття – потреби, інтереси, цілі – не однозначні, не тотожні. Пріоритетними серед них є потреби. Людина має подвійні потреби: натуральні, природничі, які пов'язані з життєдіяльністю її організму (потреба у їжі, свіжому повітрі, русі, вправах), й суспільні (в спілкуванні з собі подібними, в знаннях, культурних розвагах). Ці два види потреб переплітаються між собою, взаємодіють. Так, наприклад, любов (батьківська, родинна, дружня) несе в собі як натуральний, так і суспільний початок.

Потреба ще не є цінністю. Адже потреба виникає при недоліку чого-небудь. Почуття голоду, яке викликає потреба у їжі, почуття самотності, тобто незадовільна потреба в спілкуванні – все це суть страждання. Викликаючи страждання, потреби спонукають до задоволення. Предмет задоволення

потреби є вже цінність. Поняття цінності тому завжди має позитивний знак. Інтерес виникає на основі потреб. Він направлений на той предмет або явище, які є засобом задоволення тієї чи іншої потреби. Поняття інтересу вживається переважно в сфері вищих суспільних або духовних потреб. Як правило, говорять про національні, державні, професійні, службові, культурні та інші інтереси. Мета, як вже було сказано, є уявний або чуттєвий образ предмета чи явища, який задовольняє потребу чи інтерес.

Вже в сфері натуральних потреб людей спостерігається надзвичайна різноманітність. Кожна людина любить своїх рідних, місце, де вона народилась. Адже у кожного є свої рідні люди й свої рідні місця, різнобічні суспільні потреби й пов'язані з ними інтереси. Таким чином, потреби, інтереси й цілі є єдністю загального та особистого початків. Загальне виникає з біологічної єдності людського роду та із загальних умов суспільного життя, а особистий початок – з великої різноманітності природних і конкретних умов того суспільного оточення, з яким безпосередньо стикається особистість.

Але ця діалектика загального й особливого має ще й іншу форму прояву, в якій особисте набуває відносну самостійність, відносну незалежність від загального. Насправді суспільство, як би воно не намагалось задовольнити потреби кожного із своїх членів, як би не турбувалось про благополуччя людей, не може взяти на себе задоволення всіх індивідуальних потреб й інтересів особистості. Воно може лише створювати найкращі загальні умови для їх задоволення. Завжди залишається ціле коло питань, які людина повинна вирішити сама. Так, наше суспільство і держава не можуть вирішувати за людину, чи вчитися їй після закінчення середньої школи далі, чи йти на роботу. Але наше суспільство та держава повинні створювати умови для праці й навчання, повинні думати про те, щоб у випадку закриття тих чи інших підприємств з економічних міркувань були створені інші підприємства для забезпечення зайнятості місцевого населення.

Таким чином, наша держава повинна додатково взяти на себе турботу про особисті інтереси людей. Однак ні одне суспільство не може вирішувати всі особисті життєві питання своїх членів.

Ми розуміємо під особистими цінностями всі цінності людини – це або цінності його життя, або цінності культури, взяті в повному розумінні як цінності матеріально-технічного, соціально-

політичного і духовного життя. Друга група цінностей – це цінності суспільні, бо вони створені суспільством і мають загальне для всіх значення. Перша група також має суспільний характер, не дивлячись на те, що життя, як і біологічні потреби, людині дається природою, а не суспільством. Адже умови для життя й задоволення її життєвих потреб створюються суспільним виробництвом і спілкуванням людей. Тому особисті цінності не можна розглядати як щось несупільне.

Різниця між суспільними й особистими цінностями, як вже було зазначено вище, складається з того, що: а) із суми суспільних цінностей окрема людина вибирає ту частину, яка потрібна саме їй; в цьому відношенні особисті цінності – частина, сутність громадських; б) в своєму житті людина служить одночасно й суспільству, примножуючи цінності, які мають значення для всіх, і обслуговує себе та своїх близьких, задовольняючи також потреби та інтереси, які мають значення цінностей лише для цього певного кола. У цьому відношенні, навпаки, суспільні цінності є частиною (хоч і визначальною) цінностей особистості. Але це не означає, що в особистості більше цінностей, ніж у суспільства. Окрема людина, якою б вона не була різнобічною, не може цікавитися всім, що їй пропонує суспільство, не може збагнути всю багатогранність громадських цінностей. Чим більший, тим ширший діапазон цих цінностей, тобто чим більше різноманітних суспільних цінностей стають цінностями в свідомості особистості, тим яскравіше внутрішнє життя людини.

Одним із найважливіших завдань виховання є розширення поля інтересів особистості, виховання різносторонньо розвинутої особистості, бо людина не тільки споживач, а й творець цінностей.

Цінності, створені людиною, це особлива група цінностей матеріальної і духовної культури. Під культурою взагалі ми розуміємо те, що творить людина, на відміну від того, що дає нам природа. Адже все, над чим працює людина, дає їй природа. Із нічого не можна створити щось. Тому культура є ніщо інше, як обробка й переробка предметів і речовин природи та використання властивостей і сил природи. Це виражено й в самому терміні "культура", що в перекладі з латинської означає "обробка". Термін "культура" цілком законно застосовується і в духовному житті людей. Адже в основі духовної культури також лежать явища природи, а саме – природи самої людини. Природа людини має двоєдиний характер. Тому розвиток культури полягає в розвиткові і матеріальної, і

духовної її сторін. Так, створення і сприйняття явищ мистецтва залежить від упорядкування і розвитку почуттів (аналізаторів і рецепторів) людини. Наприклад, якщо б не було зору, не було б і образотворчого мистецтва.

Якщо матеріальна культура являє собою обробку предметів і явищ природи, то духовна культура є "обробкою" самої людини, перетворенням її із природного, інстинктивного, примітивного стану в глибокомислячу і тонко відчуваючу істоту, що здатна жити багатим і різнобічним внутрішнім життям, вірно оцінювати всі справжні блага сучасної цивілізації і розумно користуватися ними, сприймати і впроваджувати в життя передові ідеї свого часу. В розвиткові духовної культури слід піклуватися не тільки про примноження цінностей, але й про вдосконалення "спадкоємця" цих цінностей – свідомості людини. Написати гарну книгу чи картину – це півсправи, адже потрібен ще читець чи глядач, який розуміє це. Іншими словами, слід все більше турбуватися про суб'єктивну сторону проблеми цінностей, про розвиток здібностей людей сприймати цінності. Ці здібності даються природою лише у вигляді задатків і потребують спеціального виховання в області духовної культури.

Наш час гостро ставить питання саме про громадську культуру, а не тільки про здобуття спеціально професійних знань та навичок. Між тим, проблема громадського розвитку нерідко розглядається як щось другорядне не тільки в житті, але навіть в університеті, школі. Університет і школа дають знання, але ще недостатньо прищеплюють культуру громадянина.

Співвідношення суспільних і особистих цінностей, взяте як проблема виховання, поєднує в собі співвідношення вихователів і вихованців. Адже вихователі – це люди, які є носіями накопичених суспільством цінностей. Вони передають ці цінності молодим людям, перетворюючи таким чином суспільні цінності в особисті. Вся історія людства була, є і буде історією передачі суспільних цінностей від старшого покоління молодшому. Без такого наслідування неможливий розвиток суспільного життя і громадсько грамотної людини. Про це надзвичайно тривіальне положення доводиться говорити, бо під час роботи серед молоді ще доводиться зустрічатися з негативною реакцією на зазначений поділ (вихователів – вихованців), з думкою, що такий поділ начебто носить в собі щось образливе для молоді, що він містить в собі зневагу до молоді людини як особистості. Звичайно, в такому поділі немає неповаги до особистості.

Небажання бути об'єктом виховання зрозуміло, але наївно, безпідставно і може бути серйозною психологічною перешкодою в справі виховання. Однак слід визнати природною негативну реакцію молоді на недоліки виховної роботи. Коріння цих недоліків – у слабких знаннях особистих особливостей вихованців. У даному випадку – це недостатнє розуміння особливостей сучасної молодіжної аудиторії.

Сучасна людина живе в нових, створених нашим народом обставинах, що відповідають сучасним міжнародним умовам, в умовах нового рівня матеріальної і духовної цивілізації. Молодь, звичайно, тягнеться до всього нового, що збагачує її думку.

Звертатися до особистості, апелювати до неї – це означає звертатися не тільки до розуму, але й до серця людини. Це означає застосовувати ціннісний і особистий підхід до явищ нашого життя. Справжня любов проявляється у справах. Молодь прагне романтики, подвигів. В історії було багато форм романтики: боротьба з природою, войовничі подвиги, "рицарське служіння", романтика почуттів і навіть "романтика" суперменів. Потрібно пояснити молоді багатогранність сторін нашого життя і його цінностей. Показати, що останнє не обмежується лише боротьбою з природою, життям в наметах і вогнищах, що романтика є і у вихованні тонкощів почуттів, і в суспільному служінні, і в тому, щоб боротися за високі принципи, не насувати перед труднощами, проявляти сміливість при захисті наших надбань.

Ми мало говоримо з молоддю про наші життєві цінності, про те, що саме повинно бути цінним для

неї в житті, що суспільні цінності є в той же час глибоко особистими цінностями, тобто умови особистого щастя.

Молодь прагне бути щасливою. Тому потрібно у вихованні оперувати не тільки мотивами суспільного обов'язку (до чого часто і зводиться наше моральне виховання), але і мотивами щастя, головною умовою якого є гармонійна єдність внутрішнього світу людини з її суспільством. Звідси співвідношення суспільного й особистого у вихованні виступає також у формі проблеми самовиховання, тобто цілеспрямованих зусиль самої особистості в справі управління самим собою.

Виховання не може бути тільки зовнішнім впливом. Воно неодмінно повинно супроводжуватись процесом самовиховання, активністю самої особистості, направленої на самовдосконалення. Якщо молодь прагне бути не об'єктом, а суб'єктом виховання, то яке широке поле діяльності відкривається для неї в процесі самовиховання. У цьому процесі людина виступає саме як суб'єкт виховання самого себе.

У вищій школі освіта виступає і як процес, і як результат засвоєння систематизованих знань і способів пізнавальної діяльності. При вивченні систематизованих знань і способів пізнавальної діяльності у людини формується світосприйняття, переконання, розвиваються якості, притаманні особистості, тобто те, що відноситься до виховання, але здійснюється в процесі навчання і особливо великі можливості для виховання особистості надає нам іноземна мова як засіб виховання. Завдяки їй ми маємо можливість залучати студентів до не тільки національних, а й світових цінностей.

Література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Підручник для студентів аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних закладів. – К.: Либідь, 1998. – 558 с.
2. Болубаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти: Навч. посібник для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти. –К.: ВВП "Компас", 1997. – 64 с.
3. Зязюн І.А., Сагоч Г.М. Краса педагогічної дії: Навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
4. Карпенчук С.Г. Теорія; методика виховання: Навч. посібник. –К.: Вища шк., 1997. – 304 с.
5. Линенко А.Ф. Теорія і практика формування готовності студентів педагогічних вузів до професійної діяльності. – К.: Інститут педагогіки АПН України, 1996. – 420 с.
6. Хмелюк Р.И. Формирование гражданской зрелости студенческой молодежи. К.; Одесса: Вища школа, 1978. – С. 134.

Стаття надійшла до редакції 25.04.2000